

SOSYAL BİLİMLERİN ARAŞTIRMA YAKLAŞIMLARINDA YENİ YÖNELİMİ: DİJİTAL ETNOGRAFİ DESENİ

Reyhan KULLUK
Anadolu Üniversitesi, Türkiye
reyhankulluk67@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4374-8540>

<i>Atf</i>	Kulluk,R.(2024).“SOSYALBİLİMLERİNARAŞTIRMAYAKLAŞIMLARINDA YENİ YÖNELİMİ: DİJİTAL ETNOGRAFİ DESENİ”. İletişim Çalışmaları Dergisi, 10 (1), 95-115.
------------	---

Geliş tarihi / Received: 15 Aralık 2023

Kabul tarihi / Accepted: 24 Ocak 2024

DOI: 10.17932/IAU.ICD.2015.006/icd_v010i1005

ÖZ

Bir devrim niteliği taşıyan 21. Yüzyılda internetin her alana sirayet ediş toplumsal olguları, kültürel oluşumları, sosyal fenomenleri de değişime uğratmıştır. Özellikle Web 2.0 teknoloji devrimiyle sosyal medyanın ortaya çıkması bireylerin üretici konumundan tüketici konumuna geçtiği karşılıklı etkileşim süreçlerini de içinde barındırmaktadır. Böylece bireyler artık dijital ortamlarda fiziksel olarak olmasa dahi bir arada olma, davranış pratikleri geliştirme, yeni bir dil ve kültür kurgulama imkânı bulmuştur. Dijitalleşme ile sosyal, kültürel, siyasal örgütlenmelerin, sosyal fenomenlerin araştırılması, anlaşılması ve analiz edilmesi için bilimsel-akademik çalışmalarında dijital alana kayması zorunlu hale gelmiştir. Bugün sosyal bilimciler dijital alanların araştırılması için çeşitli veri toplama ve analiz teknikleri kullanabilmektedir. Ancak dijital ortamların gerçek dünyadan hem benzer hem de farklı olan yapısı sosyal bilimcileri araştırma yaklaşımlarında yeni yönelimlere itmiştir. Bu süreçte özellikle kültür araştırmalarının önemli bir parçası olan etnografinin dijital ortama uyarlanan yeni haline yani dijital etnografiye tanıklık etmekteyiz. Dijital etnografi, geleneksel etnografiye benzeyen ve farklılaşan yönleriyle dijital ortamların araştırılması açısından oldukça rövanşta bir araştırma desenidir.

Bu açıdan çalışmada dijitalleşme sonucunda sosyal bilimcilerin dijitalle uygun yeni yönelim olarak tercih ettiği dijital etnografinin ne olduğu ve nasıl yapıldığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Yapılan çalışma teorik bir niteliktedir. Bu açıdan çalışmada ilgili literatür göz önünde bulundurularak betimsel bir eleştirisi yapılmıştır. Yapılan tartışmalar neticesinde dijital dünyada sosyalleşen bireyin oluşturduğu davranış pratiklerinin, dilin ve kültürün ayrıca dijital ortamların neticesinde toplumda yaşanan dönüşümlerin zorunlu bir ihtiyacı olarak sosyal bilimcilerin, bilimsel çalışmalarında dijital ortama uygun ve yeni yönelimleri benimsemenin yadsıtlamaz bir gerçeklik olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Etnografi, Dijitalleşme, Yeni Yönelimler.

NEW ORIENTATION IN RESEARCH APPROACHES OF SOCIAL SCIENCES: DIGITAL ETHNOGRAPHY DESIGN

ABSTRACT

In the 21st century, which has the characteristics of a revolution, the penetration of the internet into every field has also changed social phenomena, cultural formations and social phenomena. In particular, the emergence of social media with the Web 2.0 technology revolution includes mutual interaction processes in which individuals move from producer to consumer. Thus, individuals now have the opportunity to be together in digital environments even if they are not physically present, to develop behavioral practices, and to construct a new language and culture. With digitalization, it has become necessary for scientific-academic studies to shift to the digital field in order to research, understand and analyze social, cultural, political organizations and social phenomena. Today, social scientists can use various data collection and analysis techniques to investigate digital spaces. However, the structure of digital environments, which are both similar and different from the real world, has pushed social scientists to new directions in their research approaches. In this process, we are witnessing a new form of ethnography, which is an important part of cultural research, adapted to the digital environment, namely digital ethnography. Digital ethnography, with its similarities and differences from traditional ethnography, is a research design that is quite

a rematch in terms of researching digital environments. In this respect, the study aims to reveal what digital ethnography is and how it is done, which social scientists prefer as a new orientation suitable for digital as a result of digitalization. The study is theoretical in nature. In this respect, a descriptive criticism was made by considering the relevant literature. As a result of the discussions, it reveals that it is an undeniable reality for social scientists to adopt new orientations suitable for the digital environment in their scientific studies as a compulsory need of the behavioral practices, language and culture created by the individual socializing in the digital world, as well as the transformations experienced in society as a result of digital environments.

Keywords: *Digital Ethnography, Digitalization, New Directions.*

GİRİŞ

21. yüzyılın bugünlerinde dijital toplumun meydana getirdiği yenilikler üzerine sıkça tartışmalar yapılmaktadır. Çünkü dijitalleşmenin toplum içerisinde bu denli kabul görmesi ve hızla yayılımı değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Dijitalleşme ile meydana gelen değişimlerin etkilerinden en önemlisi bireylerin yaşamlarından, üretim ilişkilerinden, iletişim biçimlerinden başlayarak daha birçok alanda yeni bir dilin ve bir kültürün oluşumudur (Kulluk, 2022, s. 33). Bugün bir bakıma dijitalleşmiş olan çoğu şey ile kültürel olgular, üretim, dağıtım ve sinyal alışverişindedir. Bu alışveriş ise en son noktada bir iletişim sisteminde bütünleşmektedir (Castells, 2008). Literatürde ve araştırma sahalarında yeni iletişim teknolojileri olarak adlandırılan yenilikler, bugünü oluşturan dijital toplum ve bilgi çağında yeni olduğu kadar önemli bir olgu olarak karşımızdadır. İnternetin gelişimiyle ortaya çıkan ve iletişimi destekleyen yeni iletişim teknolojileri gündelik hayat açısından belirleyici bir konumdadır. Bunun en temel nedeni ise internet teknolojilerinin aynı anda sesi, görüntüyü ve verinin iletimini sağlamasıdır. Bu durum bireyleri internetin merkezi bir konumda olduğu dijital kültürün üyesi olmaya itmiştir (Büyükaslan ve Kırık, 2013, s. 7). Çünkü günümüzde bireyler için internet, sosyal ağlar üyesi olarak dijital kültürün ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Bu durumda bireylerin her birini hiç olmadığı kadar sosyal aracı haline getirmiştir. Toplumsal olgu dediğimiz şey gerçek dünyada olduğu gibi dijital ortamda oluşan pratiklerimizle de üretilebilen bir yapıdadır. Dijital bir platform içerisinde yer alan tüm kültürel nesnelere ve bu kültürel nesnelere aktardığı

anlamlar bir bütün olarak kültürün bir parçasını içermektedir (Rab, 2007, s. 4). Bugün dijital toplumun içerisinde oluşturduğu dijital kültür, bilgisayar, internet gibi iletişimin boyutunu değiştiren araçları ile güçlenen ve kültürel üretim sürecinde dijital ortamın özelliklerini içinde barındıran, dijital ortamla bağı olan kültürel bir ortamı temsil etmektedir (Özbaş Anbarlı, 2020, s. 88). Dijital kültür, yaratıcı bir süreci içinde barındıran, dijital medya araçları vasıtasıyla oluşan bir ürün setidir (Van Dijk, 2012, s. 211). Bu sebeple dijitalleşme süreçlerinde yer alan toplumun kendine ait bir kültürel yapısı olduğu söylenebilir. Bu durumun ortaya çıkardığı toplumsal değişimler sosyal bilimler ve özellikle sosyoloji disiplini için nitel araştırma yaklaşımları için araştırılıp analiz edilmesi gereken bir sahadır. Çünkü bugün dijitalleşme ile yalnızla bireylerin yaşam tarzları değil, kültürel ve bilimsel üretimleri de şekillendirmeye başlamıştır. Çünkü bireylerin tutumları, davranışları, yönelimleri nasıl ki içerisinde yaşadığı toplumun özelliklerine göre belirleniyorsa bilimsel etkinlikler ve yönelimlerde gündelik hayatın pratik ve işleyişinden etkilenmektedir. Bugün dijitalleşme ile toplumda yaşanan değişim ve dönüşümleri anlamak, açıklamak ve analiz etmek için sosyal bilimlerin, sosyolojinin yeni bir yönelime, yöneme ve bir paradigma değişimine ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Ağaç Sucu, 2019, s. 30). Çünkü son otuz yılda gittikçe zenginleşen dijital kültür ve dijital ortamlarla birlikte bu alanların araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak araştırılması gereken dijital kültür ve ortamlarla ilgili metodolojik sorunsallar artmaktayken, araştırma yaklaşımları konusunda dijitalde uygun yeni paradigmlar öne çıkmaktadır. Etkileşim odaklı gelişen dijital dünya insan hayatının büyük bir alanına sirayet ederken, bu alanın araştırılması ve yeni metotların geliştirilmesi sosyal bilim ve özellikle sosyoloji alanındaki araştırmacılara da son derece cazip gelmektedir. Dijitalin akademik, gündelik ve iş hayatını belirlemedeki gücü bugün, akademik anlamda araştırma yapan sosyal bilimcilerin çalışmalarının dijital kültüre yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde akademik çalışmalar yapan sosyal bilimcilerin ve özellikle sosyoloji disiplininin hem dijital ortamlar üzerine yoğunlaşmasını hem de yöntem ve paradigmlar üzerine yeniden düşünmesini zorunlu kılmıştır. Bilimin ve özellikle sosyal bilimlerle sosyolojinin ortaya çıkışından bugüne bir toplumu, içerisinde yer alan kültürü araştırmak için çeşitli araştırma yöntem ve teknikler geliştirilmiştir. Bu husus dijital kültürü anlamak ve açıklamak içinde son derece önemlidir. Çünkü internet ve bilgisayar

tabanlı yeni iletişim teknolojilerinin hayatımıza girdiği andan itibaren gerçek dünyada pratiklerimizle ürettiğimiz toplumsal olgu ve kültür gibi dijital ortamlarda da pratiklerimizle yeni bir kültür oluşturmaktayız. Dijital kültürü mevcut çeşitli yöntem ve veri toplama araçlarıyla araştırmak mümkündür. Özellikle bir kültürü, bir topluluğu, bir grubu vb. araştırmak için kullanılan etnografi bu hususta önemlidir. Bilindiği üzere etnografi araştırmacıya, bir süredir beraber olan, belirli değer, inanç, dil gibi ortak pratikler aracılığıyla bir kültürü paylaşan grubun, topluluğun oluşturduğu davranış pratiklerini tanımak, anlamak, analiz etmek, yorumlamak gibi imkanlar tanıyan nitel araştırma yaklaşımına ait bir desendir (Creswell, 2020, s. 600). Etnografi, inşaları, grupları ve toplulukları kendi doğal ortamlarında gözlemlemeye dayanan bir araştırma sürecini içerir. Burada amaç, toplumsal davranış ve kültürü anlamaktır (Büker, 2014, s. 121). Dijital platformlar, alanlar, sanal topluluklar kültürel bir karışıma sahiptir. Bu açıdan etnografi, davranış, alışkanlık, ihtiyaç, istek gibi hususlarda içgörü elde edebilmek, dijital ortamları anlamak ve analiz edebilmek için sosyal bilimciler tarafından tercih edilen bir araştırma desendir (Catterall ve Maclaran, 2001, s. 233). Çünkü gerçek dünya ve dijital dünya arasında var olan ortaklıkları, karşıtıkları ve tahayyülleri üzerinde odaklanan yaklaşımları benimsemek sosyal bilimciler için önemlidir (Yarar, 2023, s. 134). Özellikle etnografiden yola çıktığımızda dijital kültürün içinde yer alan uygulamaları kullanan bireylerde kendi içinde uzun süredir bir arada yaşayan, ortak inanç, değer ve dil pratikleri geliştirebilmektedir (Kulluk, s. 2023). Bu durum dijital ortamlarda etnografi yapmayı da mümkün kılan bir hususu içinde barındırmaktadır. Ancak Bell'e göre, çevrimiçi ortamı, çevrimdışı ortama göre farklı araştırma yöntem ve teknikleriyle araştırmamız gerektiği hususunu dikkate almamız gerekmektedir (2001, s. 187). Kozinets'e (2015) göre de yaşanan teknolojik gelişmeler insanları şekillendirdiği gibi akademik çalışmalarımızda kullanacağımız analiz ve tekniklerinde gözden geçirmeyi zorunlu kılmaktadır. Çünkü bugün gelişen iletişim ve internet ile insan ilişkilerinin sanal ortamlarda yer almaya başladığı, bu sanal dünyanın da kendine has davranış örüntülerinin ve kültürünün oluştuğu bir durum söz konusudur. Sanal dünya içinde yer alan değişkenleri araştırmak için var olan çevrimdışı yöntemlerin çevrimiçine aktarılmasından ziyade yeni veri toplama ve analiz biçimlerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Özgen ve Argan, 2020, s. 5048). Bu açıdan bugünün belirleyici kültürü olan dijital kültürü araştırmak için dijital

etnografi araştırma deseni sosyal bilimciler ve sosyoloji disiplini açısından hem yeni hem de uygun olduğu için önemli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmada dijital etnografi yaklaşımının ne olduğu, dijital etnografi araştırmasının nasıl yapıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma teorik bir nitelikte olduğu için ilgili literatür göz önünde bulundurularak eleştirel bir betimlemeyle dijital etnografinin ne olduğu, nasıl gerçekleştiği, avantajları ve dezavantajlarıyla tartışılmıştır. Bu nedenle çalışmada öncelikle dijital etnografinin ne olduğuna dair yapılan tartışmalar ortaya konulacaktır. Ardından dijital etnografi araştırmasının nasıl yapıldığı ve veri toplama sürecinin nasıl olması gerektiği izah edilerek tartışma sonuçlandırılacaktır.

SOSYAL BİLİMLERDE YENİ BİR ARAŞTIRMA DESENİ: DİJİTAL ETNOGRAFI

Her şeyin dijitale kaymaya başladığı bugünlerde etnografik araştırma içerisinde yer alan gözlem ve katılım gibi öğeler, iletişim teknolojilerinin gelişimiyle sanal ortama kaydığını görmekteyiz (Glesne, 2012, s. 89). Bu beraberinde çevrimiçinde çeşitli toplumsallaşmalar, yaşam biçimleri ve çevrimiçi ortamların araştırılmasında da yeni yöntemlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hine (2000), internet ve yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla oluşan ağların kendine has kültürel bir biçimi veya bir pratik araştırma nesnesi olduğunu ifade etmektedir. Hine göre, internette oluşan kültür, ağın kuralları, ifadeler, belirli çevrimiçi norm ve değerleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla aidiyet ve sosyalleşme arzularını, dijital medya büyük ölçüde şekillendiren kültürel bir formdur. Hine, sosyal ağların birer çevrimiçi alan olduğunu ve etnografik bir yaklaşımla incelemek gerektiğine vurgu yapmaktadır. Veri toplama ve analiz noktasında esnek, sistematik bir yapıya sahip olan dijital etnografi bu yöntemlerden biridir (Talip vd., 2017). Dijital Etnografi, bilgisayar ve internet aracılığıyla sosyal etkileşim çeşitlerini incelemek için uyarlanan özel bir etnografik araştırma biçimidir (Kozinets, 2010, s. 39). Dijital kültürün kendi içinde oluşturduğu bir dil, pratik ve kendi içinde anlaşılması gereken bir bağlamı vardır. Bunu anlayabilmek için bugün sosyal bilimciler yeni araştırma yönelimlerine ilgi duymaya başlamıştır. Dijital etnografi de bunların başında gelmektedir. Dijital kültüre ait etnografi yapma şekline yönelik çeşitli araştırmacılar tarafından farklı isimlendirmeler mevcuttur. Bunlardan birkaçı şu şekildedir; çevrimiçi etnografi (Garcia vd.,2009 siberetnografi (Dominiguez

vd., 2007; Robinson ve Schultz, s. 201), sanal etnografi (Hine, 2000),1), dijital etnografi (Murthy, 2008), internet etnografisi (Boyd, 2008; Sadebeck 2004), söylem merkezli çevrimiçi etnografi (Androutsopoulos, 2008), netnografi, (Kozinets, 2010), ağ etnografisi (Howard, 2002) bu isimlendirmelerden bazılarıdır. Varis (2016), etnografinin bir yöntem olmadığını bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, çeşitli isimlendirmelere tabii olsa da aralarında farkların bulunduğu dijital etnografi ve diğer pek çok adlandırmanın ortak yanı, çevrimiçi veriler içermeleri ve araştırma süresince etnografinin ön planda olmasıdır. Dijital etnografinin en önemli özelliği sınırlılık içeren bir araştırma deseni olmamasıdır (Pink vd., 2016). Başlangıcı ve sonu olan bir tekniğin ötesinde süreçselliği içermektedir. Dijital kültürün temel bir kavramı olan açıklığı barındırmaktadır. Kaynaklar açıktır ve bu durum yaratıcı ortaklıklara, dijital paylaşıma dayalı ortaklıklara, dijital medyayla ilintili bir şekilde var olmaya ve diğerleriyle ilişki kurmaya imkân tanır. Bu açıklık kavramını dijital etnografi araştırma sürecine aktarmak, dijital etnografi yapma sürecini diğer etkilere (spekülatif tasarım veya sanat pratiği gibi) ve etnografların iş birliği yapabileceği diğer disiplinlerin ve dış paydaşların ihtiyaçlarına açık bir şekilde anlamamıza yardımcı olur. Dijital etnografi yapma yöntemlerinin çeşitli isimlendirmelere tabii tutulsa da en genel anlamda amacı çevrimiçi kültürü, anlama, yorumlamak ve betimlemektir. Bu açıdan baktığımızda kendi içinde bir kültüre sahip olan dijitalin sağladığı kolaylıkları ve sürecin işleyiş biçimini anlamak önemlidir. Sınırlılığının olmaması, çevrimiçi olunabilen her an araştırılmak istenen grubu, ağı gözlemleyebilme imkânı vermektedir. Tabii bununla birlikte internetin kesintisi araştırma sürecini de etkileyebile bir konumdadır. Etnografi, katılımcı gözlem ile öznenin yaşamına girmeyi gerektirir. Sosyal gerçeklik özne merkeze alınarak açığa çıkartılmaya çalışılır. Sosyal fenomenler, etnografi ile onları üreten ve üretirken maruz kalan öznelerin bakışından gözlemlenir. Dijital etnografi de gözlenen ve gözleyen arasındaki ilişki daha farklıdır. Çevrimdışı ilişkilerde var alan zaman ve mekân birlikteliği, çevrimiçi platformlarda süreklilik göstermekte ve birbirinin devamı olarak ilerlemektedir. Bu açıdan dijital medyaya ait alanların bireyler arasında oluşan ilişkileri nasıl oluşturduğu, sürdürdüğü ve biçimlendirdiği araştırmacının bilgisinde olmalıdır. Çünkü dijital kültür denilen olgunun kendine ait işaret ve duygu ifade etme biçimleri mevcuttur (Morva, 2017, s. 148-150). Etnografinin temel amacı araştırılan grubu

kendi bağlamı içinde anlamaktır. Bu açıdan dijital etnografi de bu özelliğin temel alınması önemlidir. Pink ve arkadaşları (2016), dijital etnografinin, doğrudan bir mevcudiyet içermek yerine katılımcılar ile araçlarla temasın kurulduğu, sosyal platformlarda bireylerin ne yaptıklarını, etkileşimlerini takip etme, dinleme, sohbet, okuma ya da farklı bir yol ile algılama ve iletişim kurma sürecini içerir. Böyle bir yaklaşımda, internet, sosyal medya, dijital platformlar gibi araçların ve buradaki içeriğin nasıl deneyimlendiği ve oluşabilecek daha yeni deneyim alanlarını oluşturma biçimlerini açığa çıkartır (s. 21, 58). Etnografinin temelinde araştırılan grubun, kültürün içinde aktif bir şekilde katılım olması vardır. Bu açıdan dijital etnografi de de araştırmacıların araştırdığı grubu, kültürü anlayabilmesi için içinde buldukları alanlara katılımı önemlidir. Yine burada bireylerin bakışını anlayabilmek açısından katılımcı gözlem ile araştırılan grup ile etkileşim bağlamı da öne çıkmaktadır. Hin'e (2000) göre, dijital etnografik bir araştırma, çevrimiçi alanda ortak anlamın yaratımı, teknoloji bunun nasıl ikame edildiği, çevrimiçi alanlarda etkinleştirilen kültürel deneyimleri gözlemleyebileceğimiz bir yöntemdir. Araştırmacının temel amacının burada oluşturulan ortak anlamı ortaya koyabilmesi son derece önemlidir. Morley'e etnografyi, deneysel bir yöntem olarak görmektedir. Bu durum izleyicilerin, medya metinleriyle temas eden bireylerin eylem sırasında incelenmesine imkân tanımaktadır (Aktaran Yazar, 2023, s. 69). Bireylerin eylem anında incelenebilmesi ve sağlıklı veriler ortaya konulabilmesi içinde araştırmacının aktif bir şekilde katılım sağlaması son derece önemlidir. Binark'a (2007) göre, internet etnografisi, medyanın gündelik yaşam içindeki rolünü anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem üçüncü kuşak iletişim çalışmaları açısından alımlama analizi olarak görülmektedir. Dijital teknolojiler, çevrimiçinden elde edilen verilerin nasıl yönetilmesi gerektiğine yönelik yeni ve uygun adımları içerisinde barındırmaktadır (Dicks ve Manson, 2005, s. 4). Araştırmacının uygun adımları iyi bilmesi, bu süreci verimli tamamlayabilmesi açısından önemlidir. Çünkü atlanılan her detay aslında araştırmak istenilen problemin eksik veya hatalı olmasına da sebebiyet vermektedir. Bunun için araştırmacının bu konuda son derece titiz davranması, dijital etnografi yapma süreçlerini iyi bilmesi gerekmektedir.

Dijital etnografi, interneti içeren ortamların dışında tüm dijital video ve yeni iletişim teknolojilerini kapsamaktadır (Scaramuzzino, 2012, s. 42). Dijital medya ait belirli özellikleri mevcut hikayelerinin parçalarıyla

harmanlama, gerçek hayata ait olan kültürleri sunma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Underberg ve Zorn, 2013, s. 10). Pink ve arkadaşları (2016) için dijital etnografi, çeşitlilik, dijital olmayan merkezîyetçilik, açıklık, düşünümSELLİK ve Ortodoks olmamak gibi temel ilkelere sahiptir (s. 8-24). Murthy (2011), bir etnografi araştırmasında bilgisayar odaklı iletişim ile dijital teknolojilerin kullanılmasıyla yönlendirilen veri toplama yöntemlerinin olmasının onu dijital etnografi yaptığını ileri sürmektedir. Dijital etnografi ek olarak, dolaylı alan notlarını, çevrimiçi katılımcı gözlemi, katılımcıların katkılarıyla blog, wiki, sosyal ağlar, çevrimiçi odak gruplarını içerir. Bu durum dijital etnografinin, çevrimiçi ve çevrimdışı grupların etnografik açıklamalarını barındırdığını göstermektedir (s. 159). Dijital etnografi araştırmacılara geniş bir alan sunmaktadır. Çünkü hem wiki tabanlı notların kullanılmasıyla ortaya konulan yüz yüze etnografik araştırma sürecini içinde barındırmaktadır. (Pink vd., 2016, s. 3). Bilgisayar teknolojilerini kullanarak yapılan araştırmalar, dijital etnografi yapıldığını göstermektedir. Çünkü toplanan veriler bilgisayar ve çevrimiçi olarak alınmakta, kaydedilmektedir. Bu açıdan dijital etnografinin kolaylıkları kadar, zorluklarını, kendi içindeki araştırma sürecini iyi anlamak araştırmacı açısından önemlidir.

Yukarıdaki tartışmalardan anlaşıldığı üzere dijital kültürün araştırılması için dijital kültüre yönelik araştırma yöntemleri kullanılması önemlidir. Çünkü kendi içinde farklı süreçleri, özellikleri barındırmaktadır. İnternet ortamında etnografi yapmaya yönelik çeşitli tanımlamaların olduğu literatür tarandığında anlaşılmaktadır. Bu süreçte çalışmada dijital etnografi kavramsallaştırması tercih edilmiştir. Bunun nedeni görüldüğü üzere diğer tanımlamaları da içerisinde barındırmasındandır. Çalışmada verilen referanslardan anlaşıldığı üzere dijital etnografi, bilgisayar teknolojilerini kullanarak etnografi yapmaktır. Burada temel amaç araştırılacak grubu kendi bağlamında anlayabilmektir. Araştırmacının dijital kültürdeki sürekli akışı takip etmesi, kurulan etkileşimleri gözlemleyebilmesi, oluşturulan ortak anlamı ortaya koyabilmesi son derece önemlidir. Son dönemlerde sosyal bilimcilerin etnografi yapmak açısından bilgisayar teknolojileri ve internetin sağladığı kolaylıkları kullanmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

DİJİTAL ETNOGRAFİDE VERİ TOPLAMA SÜRECİ VE ARAŞTIRMACININ KONUMU

Yeni bir yönelim olarak dijital etnografinin ne olduğu kadar nasıl

yapıldığı da önemli bir husustur. Bu hususta Androutsopoulos (2008), bazı önerilerde bulunmaktadır. Bunlardan ilki araştırmaya soru sormakla başlamaktır. İkincisi, araştırılmak istenilen alanın merkezinden çevresine doğru ilerlemek gerekmektedir. Üçüncüsü, araştırma nesnesi olarak seçilen alanları keşfedebilmek için tekrarlı bir şekilde ziyaret etmek, uzun bir süreç içerisinde izlemektir. Dördüncüsü, çevrimiçi söylemin açıklığına ve akışkanlığına katılım sağlamaktır. Beşincisi, araştırma süresince araştırmacılar katılımcıların kullandığı tüm teknolojik uygulamaları kullanmalıdır. Altıncı, ilerleyen süreçteki örneklemeleri keşfedebilmek için gözlemsel verilerden yararlanılmalıdır. Bu altı husus dijital etnografide geçerli veri toplama açısından önem taşımaktadır. Bu hususlar incelendiğinde ortaya çıkan en temel husus dijital etnografi yapmanın kolaylıklarının yanında zorluklarının da olduğudur. Çünkü dijital etnografi de tekrarlı olarak araştırılan grubun, kültürün, ağın takip edilmesi gerekir. Burada özellikle dijital kültürün akışkanlığı dikkate alınmalı, veriler mutlaka anında not edilmeli ve aktif katılım sağlanmalıdır.

Dijital Etnografi yönteminde veri toplamada temel araştırma tekniği çevrimiçi gözlemdir. Çevrimiçi gözlem, çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir. Burada önemli husus araştırmacının konumudur. Araştırmacının almış olduğu konuma binaen gözlem süreci katılımlı veya katılımsız gözlem olarak sınıflandırılabilir. Ayrıca gözlemlenen grubun araştırma sürecine dair bilgisinin olup olmaması da bu ayrımaya yön verebilmektedir (Ağaç Suyu, 2019, s. 38). Dijital etnografide araştırmacının hangi konumda olduğu bu açıdan önemlidir. Aslında araştırma sürecinin nasıl işleyeceği de doğrudan araştırmacının konumuyla ilişkilidir. Talip ve arkadaşlarına (2017) göre, çevrimiçi gözlem ile araştırmacı sürekli akış halinde olan çevrimiçi ortamda katılımcılara ait olan bilgileri ve katılımcıların bu ortamlardaki toplumsal etkileşiminin nasıl gerçekleştiğini inceleyebilmektedir. Araştırmacının, çevrimiçi gözlemlerde en önemli adımlarından biri araştıracağı alanın ne olduğuna ve nasıl gözlemesi gerektiğine karar vermesidir. Ayrıca daha çok dikkat edilmesi gereken başlıkları öne çıkarır. Dijital etnografide katılımcı gözlemi araştırmacının çevrimiçi ortama araştırma sürecine doğru bir şekilde entegre etmesi gerekmektedir. Burada önemli bazı hususlar vardır. Araştırmacı ilk olarak araştırdığı grubu doğrudan gözlemleyemeyeceğinden dolayı gözlemin doğasını değiştirmektedir. İkincisi, araştırmacının çevrimiçi ortamlarda gelişen olayları, etkileşim ağlarını, mekanları teknolojik olarak kaydetme

yeteneğine sahiptir. Burada alandan edinilen notlar çok önemli hale gelmektedir ve özellikle sahadan çıkan bulguların raporlaştırılma sürecinin de değişimini bize göstermektedir. Üçüncüsü çevrimiçi elde edilen verinin doğası, konuşma ve hareketin ötesinde görsel ve materyal olduğu için anlama ve analiz etmede farklı yetenek setleri geliştirilir. Dördüncüsü, dijital etnografi görseller içermesine rağmen metinsel olan içeriğe daha çok önem göstermelidir. Beşincisi, web sitelerinde ses ve hareket kullanımı var olan dijital etnografi çalışmalarında ihmal edilmektedir (Garcia vd., 2009, s. 57-58). Her bir araştırma aşaması veri toplanırken son derece elzemdir. Araştırmacının doğrudan araştırma grubuna dahil olup olmaması burada araştırmayı doğrudan etkilemektedir. Dijital kültürde sürekli bir akış olduğu için araştırmacı verileri kaydetmeye dikkat etmelidir. Araştırılan grubun kendi bağlamında anlaşılması burada önemlidir ve konuşmadan ziyade görsel ve metinsel içerikler öne çıkmaktadır. Bu ağların akış ve hareket noktalarını ihmal etmemekte son derece önemlidir. Çünkü doğru veri analizi yapabilmek adına verileri toplarken önemli ve uygun adımları takip etmek dijital etnografi açısından son derece önemlidir. Dijital etnografi de araştırılacak ortama ulaşabilmek için etnografideki gibi kilit bir kişi tercih edilebilir. Burada özellikle araştırmacıya uygun bir kullanıcı belirlenerek yani amaca uygun sahadan birini bularak sahaya girilebilmekte ve onun sarmalında araştırma ortamı kurulabilmektedir (Özbaş Anbarlı, 2020). Burada karşımıza katılımcı gözlemin önemi çıkmaktadır. Çünkü araştırılan grupla etkileşim kurulma durumu söz konusudur ve bu durum araştırma sürecine yön vermeden oldukça etkilidir.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, araştırmacının dijital etnografide bulunduğu konum önemlidir. En çok tercih edilen teknik katılımcı gözlemdir. Katılımcı gözlem yaparken araştırmacının bulunduğu konumu belirlemesi önemlidir. Çünkü tekrar etmek gerekirse bu konum araştırma sürecini etkilemektedir. Spradley (1980), bu hususta araştırmacının araştırma alanına dair gösterdiği katılım oranına göre katılım türleri belirlemiştir. Bunlar; *tam, aktif, orta ve pasif katılımdır*. Bu türlerin içinde pasif katılım hareketsiz bir konumdadır. Araştırmacının gözlem yaptığı alanda bulunduğu fakat hiçbir şekilde araştırılan gruba dahil olmadığı ve etkileşim kurmadığı katılım türüdür. Tam anlamıyla internet ortamındaki *gözetleyici* kavramına denk düşmektedir. Gözetleyici konumunda araştırmaya dair etik ihlal durumları ve tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Çünkü gözetleyici, Ridings ve arkadaşlarına (2006), göre düzenli bir şekilde dijital platformları,

mekanları ziyaret eden fakat hiçbir şekilde paylaşımda bulunmadan veya nadir paylaşım yapan internet kullanıcılarını tanımlayan bir kavramdır. Katılımsız gözlemde ise, araştırmacının gözlemlediği grubun bilgisinin olmadığı, farkında olunmayan bir süreci kapsamaktadır. (Neuman, 2003, s. 186.). Burada etik sorunların gündeme gelebileceği düşünülse de gözlemlenen kişilerin gerçek kimliklerinin verilmemesi bu riski ortadan kaldırmaktadır (Büker Alyanak, 2021, s. 143-144). Dijital etnografi araştırmalarında etik konusu için Kozinets (2010) bazı prosedürler öne sürmüştür. Araştırmacı, açık bir şekilde kendi kimliğini, amacını araştırma öznelerine açıklaması ve gözlemlenen bireylere anonimlik ve gizlilik teminatı vermelidir. Ayrıca doğrudan kullanılacak olan bir mesaj için araştırma öznelerinden izin alınmalı ve araştırılan üyelerden geri bildirim almaya özen gösterilmelidir. Ancak burada katılımsız, pasif gözlemde araştırmacı araştırılan gruba bilgi vermediği, etkileşimde bulunmadığı için bu prosedürler ne derece geçerlidir, başlı başına tartışma konusudur. Bu çalışmanın kapsamı dışında olsa da katılımsız gözlem, etnografinin temel amacına uygun düşmemektedir. Çünkü etnografinin temelinde araştırılmak istenen grupla etkileşim kurup, o kültüre dahil olmak gerekmektedir. Buradaki temel amaç var olan durumu araştırılan grubun bakışından anlamaya yönelmektedir. Katılımsız gözlem hem etik ihlallere sebep olabilmekte hem de katılımcılarla etkileşim kurulmadığı için onların bakışını anlamada yetersiz kalabilecek pozisyona düşmektedir. Bu durumda araştırma verilerinin geçerliliğini, güvenilirliğini sorgulatan bir sonuçtur.

Katılımsız gözlemin kendi içindeki tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda katılımcı gözlem dijital etnografi için önemli bir veri toplama tekniğidir. Boyd'a (2008) göre etnografi yapabilmek için araştırılan kültürü gözlemlenmek, oraya adapte olabilmek, orada bulunmak ve dahil olmak zorunluluğu söz konusudur. Bu durum katılımcı gözlemin önemini göstermektedir. Söz konusu dijital ortamlara gelindiğinde ise katılım esnek olduğu kadar icra edilen bağlamdan kopmayan bir yapıda olmalıdır. Yani katılımcı gözlem gündelik hayat pratikleri içine yerleştirme ve bu pratikleri kaydetme, analiz etme arasındaki iş birliğine dayanmaktadır. Hayatın içinde yer alan bir konumdadır (Boellstorff vd., 2012, s. 69). Bu tartışmalar göstermektedir ki araştırmacının dijital etnografi yaparken konumu hem araştırılan gruba yönelik sorumluluklar içermekte hem de araştırma verilerini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu açıdan araştırmacının

verimli bir çalışma ortaya koyabilmesi için araştırdığı grupla ve kültürle etkileşimi ve oraya uyum sağlaması öne çıkmaktadır.

Dijital etnografi sürecinde katılımcı gözlemin yanında önemli olan bir diğer husus araştırma verilerinin nasıl kaydedildiğidir. İçinde olduğumuz ve dijital ortamda yürüttüğümüz dijital etnografi verileri toplandıktan sonra verilerin analiz süreci bir sonraki bölümde tartışmaya açılmıştır.

DİJİTAL ETNOGRAFİDE SAHA NOTLARI VE VERİLERİN AYRIMI

Dijital etnografide önemli hususlardan biri dijital ortamlarda alınan saha notlarıdır. Dijital ortamın kolaylıkları sayesinde araştırmacılar her an sahada olmasa da sonrasında aynı içeriğe ulaşabilmektedir. Ancak dijital ortama her girildiğinde aldığı saha notları araştırmaya önemli katkılar sağlayabilmektedir. Burada önemli olan sahadayken ve sahanın dışındayken gözlemlenen her şeyin kaydının alınmasıdır. Bu süreçte alınan her not etnografideki *yoğun betimlemenin* kullanımını açısından önemlidir (Boyd, 2008). Dijital ortamda gerçekleşen yoğun betimleme sürecinde araştırma nesnesinin dijital ortamdaki sahasında dolaşmak gereklidir. Bu dolaşımın dijitalin sunduğu olanaklarca kayıt altına alınmalıdır. Dijital ortamda araştırmacı gözlem yaparken bilgisayar ekranındaki metin ve görselleri izler. Bu ortamlarda katılımcıların çevrimiçi olarak geliştirdikleri davranış pratikleriyle iletişim kurdukları unutulmamalıdır (Garcia vd., 2009). Dijital etnografide araştırmacının araştırdığı grubu sürekli gözlemlemesi ve etkileşim halinde olması önemlidir. Buradan elde edilen verilerin ortaya konabilmesi için kaydedilmesi, notlar alınması, küçük görünen ama görünenin ardında yatan anlamları anlayabilmesi son derece önemlidir. Dijital etnografide her an veri toplama yapılabilmektedir. Bu verilerinde verimli bir şekilde kaydedilmesi ve raporlanması, yorumlama süreci açısından önemli hale gelmektedir. Dijital ortamların sürekli akış halinde olduğu akılda tutulmalıdır. Gözlemlenen alanın metin ve görsel geçişleri dikkate alınmalıdır. Çünkü katılımcıların geliştirdikleri pratikler, oluşturulan anlam metin ve görsellerle aracılığı ile iletişime dönüşmektedir. Bu açıdan hangi verilerin kaydedileceği, hangilerinin kullanılacağı iyi ayrt edilmelidir.

Dijital etnografinin saha notları nasıl alınmalı, nasıl analiz edilmeli buna yönelik bazı prosedür önerileri vardır. Dijital etnografide veri fazlalığı olduğu için hangi verilerin araştırmayı ilgilendirdiğini ayrt etmek zordur

(Kozitens, 2002, s. 62, Çomru, 2014, s. 69). Zor olsa dahi bunu yapabilmek adına araştırmacılar çeşitli öneriler sunmaktadır. Burada özellikle çevrimiçi ortamın kendi içindeki nitelikleri, katılımcıların özellikleri, araştırma yapılan sanal alanın nitelikleri, alandaki bireylerin davranışları, bu davranışların hangi sürede ve sıklıkla yapıldığı gibi araştırmayı etkileyen çeşitli unsurlar söz konusudur. Bu açıdan verilerin sınıflandırılması gerekmektedir (Geray, 2014, s. 158- 159). Verilerin sınıflandırılması araştırmacının hangilerini kullanacağını, hangilerini araştırmanın analiz kısmında dışarıda bırakacağını kolaylaştıran bir yoldur. Kozinets (2002) dijital etnografi sürecinde veriler toplanırken derinlemesine iç görünümün önemine vurgu yapmaktadır. Ona göre, araştırmacı verileri yorumlarken araştırdığı topluluk, alan üyeleriyle birlikte kontrol etmelidir. Bu şekilde araştırdığı topluluk üzerinde iç görüş kazanarak yanlış anlaşılmalara ortadan kaldırırlar ve süregelen bir ilişkinin oluşumuna imkân tanır. Burada da yine katılımcı gözlem ve araştırılan grupla etkileşim halinde olmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü araştırmacının kendi bakışından ziyade araştırılan grubun bakışından araştırmayı yürütmesi etnografi yapabilmek açısından önemlidir. Markham (2004), dijital etnografide gözlem sürecinde elde edilen metinsel gönderilerin hiçbir şekilde değiştirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Seçilen araştırma grubuna ilişkin gözlemlenen gönderilerin kendi yazı tipinde ve düzeltme olmadan sunulması gerekmektedir. Burada anlama ve yorumlama temel olduğu için araştırmacı için anlam ifade etmeyen bir durum katılımcılar açısından önemli olabilmektedir. Bu nedenle araştırmacının araştırma verilerini değiştirmemesi doğru veri analizi açısından önemlidir. Catterall ve Maclaran (2001)'a göre, gözlemlenen grubun paylaşımlarında yer alan yazılar, duygu ifadeleri bu noktada önem taşımaktadır. Paylaşımlar altında yer alan metinlerin içindeki ifadeler duyguların aktarımında kullanılmalıdır. Bu açıdan dijital etnografi de araştırmacı verileri toplarken küçük görünen bu detaylara dikkat etmesi gerektiğini belirtmektedirler. Araştırmacı unutmamalıdır ki görünen küçük detaylar katılımcıların anlam dünyasında ve buldukları bağlam itibarıyla son derece önemli bir noktayı temsil edebilmektedir. Miles ve Huberman (1994) dijital olarak gözlenen gruplardan toplanan verileri aktarırken kodlama, özetleme, not alma, sayısallaştırma ve genelleştirme süreçlerinin benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Dijital etnografinin tanımına yönelik birçok bakış açısı olduğu gibi araştırma

verilerinin nasıl analiz edileceği, nasıl kaydedileceğine yönelik birçok tartışma vardır. Burada önemli olan dijital etnografinin, etnografi temel alınarak oluşturulduğunu iyi anlamaktır. Etnograf çevrimdışı dünyada nasıl araştırmasını gerçekleştiriyorsa ve araştırma sürecini analiz ediyorsa, dijital etnografya bilgisayar teknolojilerinin kolaylıkları ile bu süreci takip edebilmeli ve araştırma verilerini ayırt edip, analiz yapabilmelidir.

SONUÇ

Dijitalleşmenin toplumun her alanına yayıldığı bugünlerde sosyal bilimler ve özellikle sosyoloji disiplini bu alanları araştırmaya gereksinim duymaktadır. Bu durum beraberinde araştırmacıları yöntemsel açıdan yeni yaklaşımlara yönelmeye, benimsemeye itmektedir. Bugün hem nicel yaklaşımlar aracılığıyla hızla değişen bilgi akışı takip edildiğinde hem de dijitalleşme ile toplumda değişen dönüşen alanları yorumlayabilmek, anlayabilmek, sosyal fenomenleri derinlemesine analiz edebilmek adına nitel yaklaşımların gittikçe genişleyen ağına şahit olmaktayız. Yaklaşık otuz yılı aşkın süredir internet tabanlı yeni iletişim teknolojilerinin artışı, Web yazılımlarında artan imkanlar gündelik yaşamın içerisinde adeta ayrılmaz bir parça haline almıştır. Böylece toplumsal ve siyasal anlamda örgütlenmede yeni biçimler ortaya çıkmaya başlamış; dil, kültür, davranış örüntüleri, sosyal fenomenler üzerine hatırı sayılır dijital çalışmaların sayısı da artmaya başlamıştır. Bugün internetin araştırılması yalnızca teknolojik değil, toplumsal bir olgu olarak da önemlidir. Bu durum beraberinde araştırma yaklaşımları, araştırma sahası açısından da sosyal bilimcilerin yeni yönelimlere kaymasını zorunlu kılmıştır. Nasıl ki toplumda yaşanan değişimler siyasal, sosyal, kültürel dönüşümlere neden olabiliyorsa aynı şekilde bilimsel araştırmalarda kullanılan araştırma yaklaşım ve veri toplama tekniklerini de dönüşüme uğramıştır. Kısacası yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte sosyal bilimciler özellikle de antropoloji ve sosyoloji disiplini gibi etnografi de kendini medya çalışmalarının içerisinde bulmuştur diyebiliriz. Etnografinin çeşitli öğelerinin dijitale kayması şaşırtıcı olmayan bir durumdur. Dijital etnografi, internet etnografisi, netnografi, söylem merkezli çevrimiçi etnografi, siberetnografi, sanal etnografi, ağ etnografisi, çevrimiçi etnografi, gibi son otuz yıldır farklı isimlendirmelerle çeşitli araştırmacıların dijital alanları araştırmaya yöneldiği ve dijitale uygun yeni bir yönelim ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. Çeşitli isimlendirmeler olsa da bunların

her birini içine alan dijital etnografi bu çalışmanın da kemik noktasını oluşturmaktadır.

Bugün gündelik, iş, arkadaşlık, bağ kurma gibi hususlarda hayatımızın büyük çoğunluğunu kapsayan iletişim araçları etkileşimlerimizin de dijital ortamlarda yoğunlaştığı bir durumu içinde barındırmaktadır. Bu durum dijital kültür ile akademik anlamda yapılan çalışmalarında dijitale kaydığını göstermektedir. Yapılan çalışmalarda araştırmacıların gerçek dünyanın araştırma yöntemlerinden ziyade dijital dünyaya ait yöntemleri benimsemelerini zorunlu kılması olağan ve gerekli bir durum olarak karşımızdadır. Çünkü tartışmanın en başından itibaren belirttiğimiz gibi dijital ortamlarında kendi içinde oluşturduğu, barındırdığı semboller, anlamlar ve davranış örüntüleri vardır. Dijital etnografi, teknoloji tabanlı tüm etnografi biçimlerini kapsayan bir kavramdır. Bir kültür araştırması olan etnografinin dijital kültürle birlikte yeni bir biçimi ortaya çıkmış ve dijital etnografi olarak literatürde sıklıkla tartışılmış ve dijitale uygun yeni bir araştırma deseni, olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmada özellikle dijital etnografinin ne olduğu ve nasıl yapıldığı izah edilmeye çalışılmıştır. Hepimizin yakinen şahit olduğu ve araştırmalarımızı gerçekleştirdiğimiz dijital çağ, araştırmacılara çeşitli imkanlar tanımaktadır. Ayrıca tüm dijital araştırmalar, coğrafi kısıtlamalara veya bütçeye bağlı olmadığı için daha iyi ve daha geniş bir erişim için bir fırsat sunmaktadır. Dijital etnografi, araştırmacıların katılımcı davranışlarıyla ilgili daha fazla bilgi edinmesine yardımcı olan bir araştırma yöntemidir. Dijital etnografiyle araştırmacılar katılımcıların resim, video gibi çalışma esnasında yüklemelerine, doğal etkileşim sürecinde yakalamalarına ve not almalarına imkân tanımaktadır. Daha esnek ve verimli bir bilgi elde etme sürecini içinde barındırmaktadır. Dijital etnografi araştırmacıların, araştırma öznelerini daha doğal ortamlarında analiz etme ve gözlemlmelerine imkân tanımakta ve veri toplama sürecinde çeşitli teknolojik araçlar kullanmaktadır. Bunlar; mobil cihazlar, bilgisayarlar, yazılımlar, sosyal medya, dijital platformlar, haber siteleri, haber grupları ve sohbet odaları, tartışma grupları, videolar, podcastler vb. olabilir. Dijital etnografi, özellikle de araştırılan grubun deneyimledikleri hususlarla ilgili hassasiyetler söz konusu olduğunda, araştırmacının katılımcılardan onay almasına da yardımcı olur. Böylece teknoloji, veri toplama için yeni araçların devreye girmesiyle araştırmacıların daha erişilebilir ve şeffaf olmalarını sağlamıştır.

Dijital etnografi en genel anlamıyla bilgisayar teknolojilerini kullanarak dijital kültüre yönelik araştırma yapmasıdır. Dijital etnografi temelini etnografiden aldığı için araştırma sürecinde araştırmacının öncelikle etnografi yapmayı iyi bilmesi gerekmektedir. Çünkü sağladığı kolaylıkların yanında dijital etnografinin kendi içinde zorlukları da söz konusudur. Araştırmacıların her an masa başında internet aracılığıyla araştırmak istedikleri gruba, kültüre ulaşımı söz konusudur. Ancak burada araştırmacının öncelikle hangi konumda olacağı araştırma sürecini doğrudan etkileyen noktadır. Çalışmada bu noktayı tartışmış olsak da burada mevzuyu derinleştirmenin önemli olduğu kanaatindeyim. Dijital etnografi yaparken en önemli nokta araştırmacının konumudur. Dijital etnografinin en temel veri toplama tekniği çevrimiçi gözlemdir. Çevrimiçi gözlem kendi içinde katılımcı ve katılımsız gözlem olarak ayrılmaktadır. Araştırılmak istenen grup veya kültür ile doğrudan etkileşim kurmadan, dışarıdan bir gözle izlemek, katılımcıların araştırıldığına farkında olmaması burada öne çıkmaktadır. Bu hususta çeşitli tartışmalar söz konusudur. Etik ihlal konusu en dikkat çekici olanıdır. Çünkü araştırılan grup araştırıldığına farkında değildir. Bunun da ötesinde etnografinin temelinde yer alan etkileşim, iletişim, konuşma burada eksik kalmaktadır. Öte yandan katılımcı gözlem doğrudan araştırma grubuna dahil olunan ve araştırılan grupla etkileşim kurularak çevrimiçi oluşturulan dil, pratik, ortak anlam ve kültüre dahil olmayı içerir. Burada araştırma verilerinin nasıl analiz edileceği, nelerin raporlanıp, kaydedileceği, nelerin dışarıda bırakılacağına yönelik çok fazla önerilen prosedür vardır. Ancak en temel şu söylenebilir, katılımcıların görsel, metinsel ifadeleri, duygu içerikli emojileri, kurdukları dil pratikleri verimli bir araştırma analizi için son derece önemlidir. Araştırmacı bu gibi küçük görünen ayrıntıları atlamamalıdır. Çünkü amaç araştırılan grubun kendi ortamında anlaşılmasıdır. Bu durumda araştırmacı kendi bakışından ziyade katılımcıların bakışını öne çıkarma noktasını unutmamalıdır. En önemlisi de dijital etnografinin, etnografiden esinlenerek dijital kültüre taşındığı bilinmeli ve etnografinin temel amaçları dikkate alınmalıdır. Tüm bu tartışmaların neticesinde diyebiliriz ki dijital etnografi sosyal bilimler ve sosyoloji disiplini açısından dijital kültürün zorunlu bir sonucu olarak geliştirilen bir araştırma deseni olarak karşımızdadır. İnternetin hızla yayılıp geliştiği 21. Yüzyılda özellikle Web 2.0'ın sonucunda ortaya çıkan sosyal medyayla toplumda yaşayan bireylerin sosyalleşme alanları değişime uğramıştır. Böylece sosyalleşmede meydana gelen değişimler bireylerin

sanal ortamlarda bir arada bulunmalarını, yeni bir dil, kültür, alışkanlık ve davranış örüntüleri kurgulamalarına imkân tanımıştır. Bu durumda sosyal bilimcilerin metot ve teknikler üzerinde yeniden düşünmesini, yeni yöntem ve paradigmalar geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Yaklaşık yüz yıl önce masa başından kalkan etnografar, sosyal bilimciler dijitalleşmenin her alana yayıldığı bugünlerde araştırma sahaları olan bilgisayarlar ve yeni yöneldikleri araştırma yaklaşımlarıyla masa başına tekrardan geri dönmeye başlamıştır. Bu açıdan yukarıda bahsettiğimiz gibi hem esneklik imkânı hem de veri toplama hususundaki sınırlı ve titiz vurgularıyla dijital etnografi sosyal bilimler ve sosyoloji disiplini açısından yeni, uygun ve revaçta olan bir araştırma desenidir.

KAYNAKÇA

Androustopoulos, J. (2008). Potentials and Limitations of Discourse-centred Online Ethnography. *Language İnternet*, 5(8).

Bell, D. (2001). *An Introduction to Cybercultures*. Routledge.

Binark, M., ve Bayraktutan-Sütçü, G. (2008). Silkroad Online’da Sanal Cemaat İnşası ve Türk Klan Kimliği. -XIII. Türkiye’de İnternet Konferansı Bildirileri, 22-23.

Boellstorff, T., Nardi, B., Pearce, C. ve Taylor, T. L. (2012). *Ethnography and Virtual Worlds. A Handbook of Method*. Princeton University Press.

Büker, Z. (2014). Etnografi ve Çevrimiçi Etnograf, *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde, Mutlu Binark (Der.). Ayrıntı Yayınları, 123-170.

Büyükaşlan, A. ve Kırık, A.M. (2013). *Sosyal Medya Araştırmaları 1 (Sosyalleşen Birey)*, (Ed.), Büyükaşlan, A. ve Kırık, A. M., Çizgi Kitabevi. Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür- Ağ Toplumunun Yükselişi-1 Cilt*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Catterall, M., Maclaran, □P. (2001). Researching Consumers in Virtual Worlds: A Cyberspace Odyssey. *Journal of Consumer Behaviour*, 1(3), 228-237.

Çomru, T. (2014). Web içeriklerinin metin temelli çözümlemesi, *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde, Mutlu Binark (Der.). Ayrıntı Yayınları.

Dicks, B. ve Manson, B. (2005). *Qualitative Research And Hypermedia-Ethnography For The Digital Age*, SAGE Publications.

Garcia, A. C., Standlee, A. I., Bechkoff, J. ve Cui, Y. (2009). Ethnographic Approaches to the İnternet and Computer-Mediated Communication. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(1), 52-84.

Geray, H. (2014). *İletişim Alanından Örneklerle, Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Umuttepe Yayınları.

Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş* (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.). Anı Yayıncılık.

Hine, C. (2000). *Virtual Ethnography*. Sage Publications.

Kozinets, R. V. (2002). The Field behind the Screen: Using Netnography for Marketing Research in Online Communities. *Journal of Marketing Research*, 39(1), 61–72.

Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. Sage Publications.

Kozinets, RV. (2015). *Netnography*. NJ: John Wiley & Sons.

Kulluk, R. (2022). *Sosyal Medyada Mahremiyetin Değişiminin Habitusun Dönüşümü Üzerinden İncelenmesi: Konya Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kulluk, R., (2023). Sosyal Medyadaki Çocuk Hesaplarının Netnografik Bir Analizle “Çocuk Mahremiyeti” ve “Sharenting Pratikleri” Açısından İncelenmesi”, içinde İnternet Hukukunda Çocuğun Korunması ve Mahremiyeti. B. Kent, M. Kevser B., M. Samar, (Ed.), (s. 131-159). Adalet

Yayınevi.

Markham, A., (2004). Internet Communication As A Tool For Qualitative Research. *Qualitative Research: Theory. Method And Practice*, 2, 95-124.

Morva, O. (2017). Chicago Sosyoloji Okulu'nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik. *Moment Dergi*, 4(1), 135- 154.

Murthy, D. (2008). Digital Ethnography. *Sociology*, 42(5), 837-855.

Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). (6. Baskı). Yayın Odası.

Özbaş Anbarlı, Z. (2020). Dijital Etnografi: Dijital Uzamı Anlamak İçin Bir Yöntem. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 10(20).

Özgen, C. ve Argan, M. (2020). Netnografi: Genel Özellikleri ve Spor Bilimleri Alanında Kullanılabilirliği". *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(10) Yıl Özel Sayısı, 5044-5064.

Pink, S. Horst, H. Postill, J. Hjorth, L. Lewis, T. Tacchi, J. (2016). *Digital Ethnography: Principles and Practice*. Sage.

Rab, A. (2007). *Digital Culture-Digitalised Culture and Culture Created on A Digital Platform*. Netis

Ridings, C., Gefen, D. ve Arinze, B. (2006). Psychological Barriers: Lurker and Poster Motivation and Behavior in Online Communities. *Communications of the Association for Information Systems*, 18(1).

Scaramuzzino, G. (2012). Ethnography on the Internet- an Overview. K. Jacobsson ve K. Sjöberg, (Ed.), *Pondering on methods. A Variety of Methodological Concerns içinde*. (41-54). Lund University.

Spradley, J. P. (1980). *Participant Observation*. Harcourt Brace Jovanovich. College Publishers.

- Talip, B. A., Narayan, B., Edwards, S. L. ve Watson, J. (2017). Digital Ethnography as A Way To Explore Information Grounds on Twitter. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 5(1), 89-105.
- Underberg, N. M. ve Zorn, E. (2013) *Digital Ethnography: Anthropology, Narrative and New Media*. University of Texas Press.
- Van Dijk, J. (2012). *The Network Society*. (3. baskı). Sage Publications.
- Varis, P. (2016). Digital Ethnography. A. Georgakopoulou ve T. Spilioti, (Ed.), *The Routledge Handbook of Language and Digital Communication* içinde. Routledge. 55-68.
- Yarar, F. N. (2023). *Dijital Etnografi İlkeler, Yaklaşımlar, Teknikler*. (1. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.